

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 18. decembra 1867.

Gospodarske stvari.

Kaj prav za prav je bolezen svilnih črvičev?

(Konec.)

Da nekoliko razjasnimo naturo teh zajednic (parasitov), ki se zaredé v životu svilnih gosenic, kažemo na druge zajednice (parasite), ki se zaredé na životu človeškem, živalskem in rastlinskem, in to so uši; se vé, da uši so zunaj na životu in so tudi drugač vstvarjene, veliko veliko večé itd.; al dali smo le ta izgled, da svilorejcem nekoliko pojasnimo zajednice, ki se zarejajo v životu gosenčinem in so tako majhni okrogli mehurčki, da se z očesom samim ne vidijo. — Da pa to, da se živali zaredijo tudi v životu družih gosenic, ni nikakoršno čudo, to nam kažejo črvički ose goseničarice (Schlupfwespenlarven), katerih po 100 in 100 živi v životu naših navadnih gosenic.

Zajednice svilnih gosenic lazijo v životu gosenčinem iz organa v organ in se vrinejo v nje, one (babice) ravno tako kakor oni. Kako pa se zaredé te zajednice, ali da odzunaj pridejo v život, tega dozdej še nihče ne vé, pa tudi to se ne vé, ali gosenice tudi zunaj života gosenčinega morejo živeti.

Ker tedaj vsega tega ne vemo, kako in odkod se pričnó te zajednice, ali je listje murbovo krivo, ali slabi zrak v stanicah itd., tedaj tudi nobenega gotovega pomočka ne vemo, kako bi se v okom prišlo temu mrčesu.

Al to vemo, da zdrava gosenica od bolne, to je, sè zajednicami okužene gosenice more nalesti to bolezen. In ker to vemo, zato svetuje profesor Haberlandt to-le:

1. Da blizo zdravih svilnih gosenic ne trpimo nikoli bolnih ali boleznisumljivih;

2. da brž ob pravem času vržemo proč take gosenice, ki zaostajajo v rasti in se kažejo boleehne;

3. da po vsaki izreji prav skrbno očedimo vse stanice, kjer imamo gosenice, in da osnažimo vse pletenice in vse priprave;

4. da si za rejo izberemo popolnoma zdravo zalego, to je, da si za rejo obdržimo samo čisto zdrave gosenice in metulje, in zavržemo vse, kar koli je kaj sumljivega. Le take gosenice naj se izberó za seme, ki so se prve zapredle in ki so hitro in čvrsto izdelale svoje mešičke (kokone). Sploh je, da bo reja srečna, gledati na to, da se kolikor mogoče, zgodaj — do srede majnika — začnó črviči valiti iz semena.

Varujte tiče!

Dobrovoljna beseda ob zimskem času.

Huda zima je nastopila in še utegne huja priti, ako se ozremo po družih deželah in vidimo, kako na debelo leži snega povsod.

Takrat pa, ko ves svet pokriva belo odejo, iz ktere le molijo mrtve rogovile drevja, pridejo tiči v veliko stisko, da ne najdejo nikjer živeža in morajo glada cepati, ako se jih ne usmili človek.

Čudna in nehvaležna stvar je vendar človek! Psu in mačku vrže kost, ko vidi, da sta lačna, — kokošom, ki jih ima v kurniku ali na dvorišču, dá zobati, — in vsaki drugi hišni živali dá jesti — le ubozih tičev, ki so tudi njegovi veliki dobrotniki, se ne usmili, ko vidi, da jih huda zima žuga pokončati. Tisti živalci, ki mu z drevja obira požrešne gosenice, da mu ne pokončajo sadja, — ki črve pobira z družih rastlin, da jih ta mrčes ne vniči, — ki mu spomladi in poleti pod milim nebom poje in delo lajša, — ktero lovi, da jo prodaja meščanom za pečenke in si ž njo marsikak goldinarček vlovi — le ta koristna živalca ne najde usmiljenja pri njem, kadar je v zadregi za živež!

Duhovni gospodje, učitelji, župani in sploh vsi veljavni možaki pogovorite se in podučite ljudi, da je dolžnost naša, da skrbimo za svoje dobrotnike, kadar jih huda zima žuga moriti, ker so enaki pogorelcem, katerim je vse pogorelo, da nimajo nič, česar bi vžili. Al ne bodite samo milosrčni v besedi do svojih sosedov, — kažite milosrčnost do milovanja vrednih tičkov tudi z lastnim dobrim izgledom. Dajte jim kaj zobati, vzemite jih pod streho! Posnemajmo Švajcarje, ki okoli Božiča, ko je tičicam najhuji čas, pred vsako hišo natrosijo nekoliko zrnja, drobtinic itd., da se napasejo gladni tički. Mi koljemo prešiče, delamo klobase in orehove potice, jemo jabelka in hruške, pa nič nam ni mar za živalce, ki so nam ravno obvarovale orehe, jabelka in hruške!

Gosp. Schollmajer nam je v sestavku, v katerem sploh popisuje korist tičev, po posnetih mnogih skušnjah razložil, da nekdej, ko tičev človek ni še tako pokončaval kakor dandanes, se je na eno miljo zemlje po dolgem in širokem štelo vsako spomlad 10.000 gnjezd, v vsacem gnjezdu po 4 mladičev, in da že mlad tiček na dan povžije 15 gosenic, stari pa 60, to iznese na dan 120 gosenic. Poštevajmo zdaj 120 z 10.000, in dobimo znesek od 1 milijona in 200.000 gosenic, ki jih ti tiči požró na en dan, po takem en mesec 36 milijonov.

Ako bi teh 36 milijonov gosenic na eni milji ne pokončali tiči, snedle bi gosenice drevesom in drugim rastlinam vse to, kar nam v jeseni daje sad.

Ali si po vsem tem ni človek sam sebi največi

sovražnik, ako brez pameti pokončuje tiče ali ne odvraca od njih nadlog, ki jim jih huda zima naključni.

Zato usmilimo se svojih velikih dobrotnikov — in usmilimo se jih ravno zdaj ob hudi zimi!

Fantiča, ki nam je kako jabelko ali hruško vkradel iz vrta, lovimo in tepemo, — in vendar smo mi sami najhujše šibe vredni, da si ne ohranimo tičev, ki varujejo na stotine mernikov sadja!

Premišljevanja prostega kmeta.

Kdor današnji dan po naključbi v kako ljubljansko kavarnico zaide, da se sè skledico kave ogreje, vidi po mizah ležati časnike s prečudnimi podobami. Če tudi nemščine ne razume, podobe mu že kažejo, da se na smeh stavljajo duhovni. Tak časnik, ki je meni uni-dan v roke prišel, imel je na čelu podobo petelina, ki poje „kikeriki“, in po tem, mi je kavarnar rekel, se imenuje ta norčav list „Kikiriki.“ Kaj si vendar srboriti Nemeč vsega ne iznajde! — pravijo, da je to tista ura, ki se jej kultura nemška pravi. Pojdi rakom žvižgat taka kultura!

Duhovski stan je nam kmetom častitljiv stan, in mi kmetje, ktere nas taki urarji, kakor je „Kikeriki“, tudi tako zaničujejo kakor duhovne, se moramo za-nje potegniti in Kikirikitniku naravnost reči: kdor duhovne zaničuje in kmeta zatira, ta si sam svojo srečo podira.

V prvih Mojzesovih bukvh, ako se ne motim, se bere, da precej prva dva sinova Adamovih otrok sta bila že kmetovalca in darovalca, ki sta zemljo obdelovala, živino redila in Bogu v čast in hvalo od svojih pridelkov darovala. Toraj mislim, da ne rečem preveč, ako pravim, da je kmetijstvo in duhovstvo podlaga vsemu družemu. S tem pa ne rečem, da bi tudi drugi stanovi ne bili v društvu človeškem potrebni, ampak le to rečem, da kar je duša človeškemu telesu da živimo, in pljuča da dihamo, to je, duhovstvo in kmetijstvo na zemlji.

In vendar se ta dva stanova zdaj najbolj zaničujeta in zatirujeta od tacih, ki nočejo vedeti, kdo jim za dušno hrano skrbi, in kdo telesni kruh prideljuje. Enaki se mi zdijo onim živalim, ki pod dobom želod pobirajo, pa ne pogledajo kvišku, od kod da jim doli pada. — Lep izgled, koliko je spoštovanja vredno kmetijstvo, je pokazal francozki kralj Ludevik XII., ko je enkrat mlad plemenič izmed kraljevih služabnikov iz zgolj oholosti kmetiču zažugal, da ga bo tepsti dal. Ko modri kralj to izvé, hitro ukaže, da se plemeniču pri obedu ne dá več košček kruha. Ko mladi plemenič pride k obedu, mu sicer prinesó jedila, al kruha nič. To se mu je za malo zdelo. Brž pokliče strežaja, naj mu prinese tudi kruha; al strežaj ga ne vboga. Na to se plemenič kralju pritoži rekoč: Milostljivi kralj, druga jedila mi dajejo, al kruha nič, brez njega pa ne morem biti. Na to mu kralj odgovori: Za tega voljo spoštuj kmeta, in ne ravnaj trdo ž njim, marveč blagoslovi tiste ljudi, ki ti kruh prideljuje v potu svojega obraza. In plemenič se je spokoril. Morebiti se tudi še „Kikeriki“!

M. Ilvar.

Narodopisne stvari.

Nov dokaz, da so starodavni Panoni bili Slovani.

Spisal Dav. Trstenjak

(Konec.)

Po citatih iz starih pisateljev pri Dufresne-tu (vox: camus) je kamuš bilo pivo iz ječmena, kteremu so

se še nektore reči primešale, da se je penilo in šumelo (moussiralo). Srbi so ohranili besede: komovača, komovica za: lora, usta, Treberbranntwein, in kominina so iztiščane mehenice.

Ako bi se mi razlaga besede *καμος* iz korenike: kam, vreti, pariti, brühen, podrla, še imamo v srbščini žive besede: komati, manu trudere, komiti, cortice solvere, grana eximere. Tako bi bil *καμος* pijača iz komanega ali komljenega žita — ječmena ali bara, primeri: tolkla, tolkovec, pijača iz tolčenih jabelk ali hrušek.

Po tolčenji, komanji so tudi drugi narodi imenovali pivo. Tako piše Collumela (XII, 39) o pijači brisa: „vinaceos calcare, adjecto recentissimo musto, quod ex aliis uvis factum fuerit, quas per triduum insolaveris. Tum permiscere, et subactam brisam praeto subjicere“; — po njem se uva calcanda veli: brisa, in Persij tolmači brisare = concalcare. Keltiškoromanski narodi pa poznajo: bris, brisse, briz v pomeni: frangere, conterrere, concalcare primeri slovenski: brsati.

To isto pomenja: ol, sicera, ruski: olovina, Treber, latvijski alus, anglosaks. eal, novoslov. ol, vol. Prvotni pomen korenike ol je gotovo oni, kakor v gršk. *ὄλω, ὄλιζω*, verderben, vernichten, zerstossen, zerschlagen, zato: *ὄλε-τηρ ὄλεσηνορ* Männerschläger, Männergötter, *ὄλαι, ὄλή (κριθαί)* zerstossene, geschrottene Gerstenkörner. Srbščina pozná še ološ = krš vom Wasser abgebrochenes Reisig, oluja, procella, toraj: *τὸ conterrrens, frangens*, brez dvombe tudi iz te korenike: olovo, plumbum, das schrottbare, zerbrechbare Metall.

Razun kamoša so starodavni Panoni po Athenaeu (XI. 63) si delali tudi pijačo iz bara „ἀπο κερχρον“ in jo imenovali: *παραβην*, toraj parovio, parovino, parenko — palenko, žganico — ustum vinum, Brandwein; vendar je utegnil tudi Grk besedo slabo zapisati, in tako je mogoče, da so jo naravnost imenovali po žitu, iz kterega je bila napravljena: baravio, barovino, barovec, Fenchelbranntwein, Fencheltrank. S slov. bar, ber je sorodno-anglosaks. beor, staronordiško: bior, goth. baris, ječmen, zato nemški bier, pivo, cerevisia = ječmenovec, Gerstentrank. Vjema se z besedami: bar, ber, baris, beor, novonemški beere (Erdbeere); primeri jag-oda, Beere in jag-le, jeg-le, proso, prosena kaša itd.

Pa zakaj smo tako globoko segali, saj nam je naš častivredni Gutschmann za pivo zapisal besedo kam-ba, in kam-va, Steinbier? Samo za tega voljo, da naši jezikoslovci ne bi mislili, da se kamba ima izpeljevati iz kamen, lapis.

Razun bistrh konjev, kateri so divji živeli in divji se plodili po travnatih planjavah panonskih, so še v Panonii bili posebni divji biki domá, kterim so Panoni rekli bonasi. „Tradunt in Pannonia feram, quae Bonasus vocetur, equina juba, caetera tauro similem, cornibus ita in se flexis, ut non sint utilia pugnae, quapropter fuga sibi auxiliari reddentem in ea fimum, interdum et tria jugerum longitudine, cujus contactus sequentes ut ignis aliquis amburat (Plin. 8, 15.). Ti biki so toraj spuščali, ko so jih preganjali, dosti govna — gnoja, in utegnili po tej neugodni lastnosti dobiti ime: bonas ali bonaš, bos fimans, ker buna, bunina pri Jugoslovanih še sedaj pomenja: stercus, fimus (Vuk), bunišče = gnojišče (Belostenec). Pa bana, bona tudi pomenja močvirno* (zato imena močvirnih kra-

*) Lužiškosrbski in slovaški: banj, bonj, grasreiche Waldhüttung. Že učeni Hahn je opazil: „Wald und Sumpf sind correlate Begriffe“ (Alban. Stud.) primeri sansk. vana, aqua et sylvia, bavarikonemški wanne, fließendes Wasser. Pis.